

Hvor sikkert var Danmark? Hvad gjorde Danmark selv for at øge landets sikkerhed?

FU 'Den Kolde Krig' 23 03 2006

Frederiksberg Seminarium

Hovedpunkter

- Indledning:
 - Danmarks militære betydning mellem Øst og Vest
 - Den dominerende danske politiske opfattelse af Forsvarets muligheder
- En tur gennem de forskellige perioder med
 - Stormagtsrammen
 - Den militære trussel
 - Danmarks egen sikkerhedspolitiske indsats
- Afslutning: Forventninger over for sandsynlig realitet i 1983
- Diskussion

• *Tak for indbydelsen. Det er godt at blive tvunget til at tænke videre gennem kravet om at foredrage.*

• *Jeg er grundlæggende enig i Jørgen Teglers strukturerede analyse i den første lektion i kurset. Jeg må samtidig konstatere, at situationen er som om den kolde krig har været nedfrosset i had i 15 år og nu bukkes op – stinkende – som en mammut ved permafrostens nedsmeltning. Ingen interesse i eksterne realiteter eller i forskningsresultater om denne. Sygt!*

• *Mit første bidrag er af fundamental anden karakter: Det er bygget på historiske studier – med ydre situation fokus – og observationer fra 10 år med iværksættervirksomhed, innovation og ledelse i det Post-Sovjetiske miljø. Da meget lidt analyse fra anden hånd er dette mine egne konklusioner. Dette gælder også en stor del profilen af det politisk-militære samspil i Sovjetunionen, som kan findes i skitseform i et par af mine artikler fra 1996 til 2004, hvor jeg fremlægger konklusioner fra mit samarbejde med miljøet – se publikationsoversigten på www.clemmesen.org.*

Indledning: Sovjetunionens opfattelse

- Hvis en krig med Vesten skulle vindes, måtte USA i den første fase berøves Vesteuropas ressourcer gennem en hurtig erobring af det europæiske kontinent
- Det danske territorium var her helt sekundært. Området mellem Alperne og Nordsøen/Atlantehavet var afgørende i Europa.
- Danmark først af betydning i en krigs anden fase, hvor Kontinentaleuropa skulle udnyttes til den videre krigsførelse

Indledning: NATO-opfattelser

- Området mellem Alperne og Nordsøen/Atlantehavet var afgørende.
- Det danske territorium var dels sekundært, dels meget væsentligt at forsvare (tæt ved angriberen, begrænset 'dybde')
- Dog væsentligt at hindre udbrud af sovjetiske ubåde
- Jylland væsentligt som offensivt og defensivt flybaseområde for begge parter
- For Forbundsrepublikken Tyskland er det danske (og andres) bidrag til det fælles forsvar af Nordtyskland væsentligt

Indledning: Dominerende opfattelse hos danske politikere (ikke kun socialdemokrater)

- Dansk militær indsats 'kan ikke nytte' som andet end et symbol, et 'foreningskontingent' til USA, et 'hornorkester på det hvide hus græsplæne'
- 'Kontingentet' og diskrete amerikanske rettigheder på Grønland skulle sikre, at vi var dækkede af USA's sikkerhedsgaranti
- Opbygningen af den danske velfærdsstat med mindskede sociale skel havde højst prioritet i regeringens totale sikkerhedspolitik
- Man var generelt skeptisk over for stormagter og risikoen for at blive set som ukritisk allieret af nogen stormagt. Derfor også vægt på 'afskærmning' over for Vesten og tillidsskabende politik over for Sovjetunionen og vasalstaterne

1949-1964: Stormagtsrammen

- Korea-krigen 1950-53 > NATO's kommandostruktur og accelereret opbygning af bl.a. danske styrker
- Eisenhower's og senere Khrusjtjov's rolle fra midt i 1950'erne førte til:
 - Reduktion i USA og Sovjets konventionelle militære styrker,
 - Afgørende vægt på kernevåbenstyrkerne samt en større rolle til allierede (ikke mindst Forbundsrepublikken i NATO) hhv. vasallerne
 - Oprettelse af Warszawa-pagten oprettes som kontrolnetværk
- Den voldsomme oprustningsindsats i slutningen af 1950'erne med strategiske kernevåben, Khrusjtjov's bluff for at dække svagheder, afsløringen med den amerikanske rekognosceringssystemer, Berlin- og Cuba-kriserne 1961 og 1962
- Den sovjetiske reaktion på Cuba-krisen: Aldrig igen en krise med militært handicap

1949-1962: Polsk stabsøvelse for 'Kystfronten' 1954

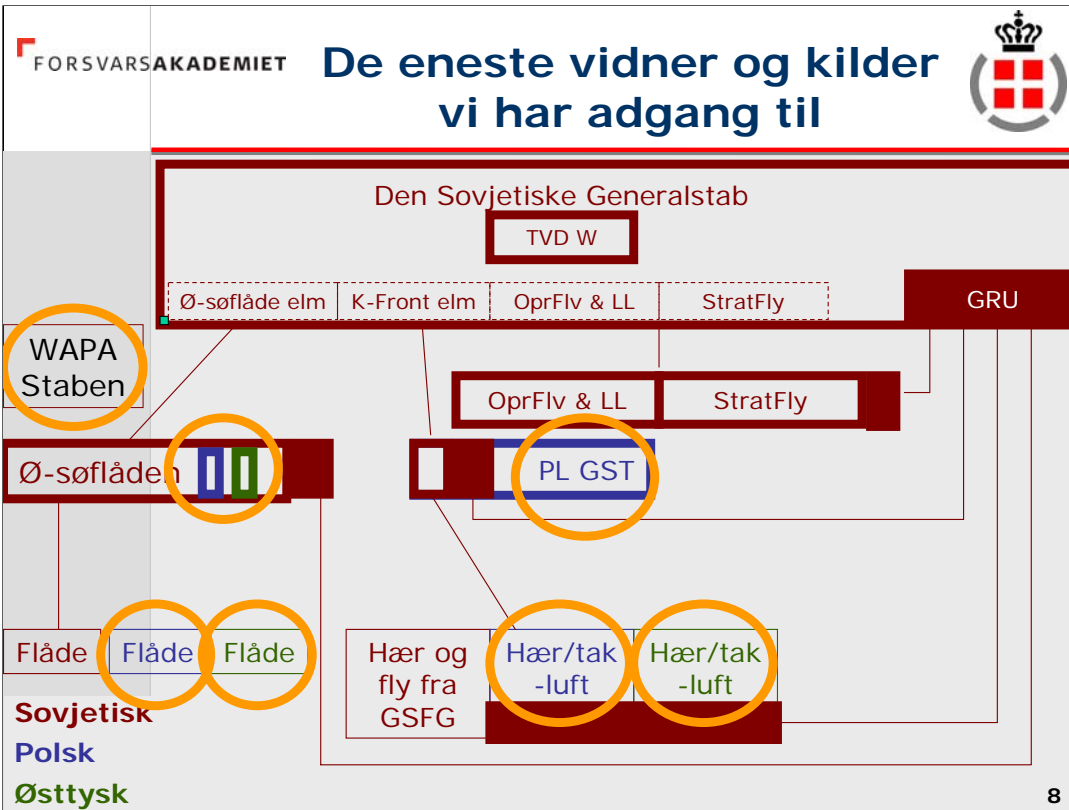

Udsnit af kort fra polsk stabsøvelse i 1954, der som tema havde såvel Danmarks besættelse som besættelse af Nordtyskland og Holland. (CAW Warszawa).

31-03-2006

7

- To armeer mod Jylland – én (3. Armé) i indbrud, en anden (2. Armé) fortsætter. Gennembrudsrum S om Lübeck tæt N for Hamburg. Hovedakse mod vest – med 1. og 12. Armé (og måske 4. Armé).
- Sølandsætninger på Falster samt nord herfor. Det synes som om operationerne ikke er under 'kystfronten'. Hvad indgår '3. Flåde' i?

*Jf. min tolkning af kilder samt på grundlag af samtaler
De eneste kilder, som vi har adgang til, er dem, som er genereret af 'Blå',
'Grønne' eller 'Sorte' stabe eller elementer*

Angræbsplan for den polske kystfront (midten af 1960'erne). De polske styrkers angrebsretninger er angivet sammen med mål for eventuelle kernevåbenangreb. (Piotrowski/Wprost/PHP Website).

31-03-2006

9

- Kystfronten anvender reelt det meste af DDR som udgangsområde for de polske arméer.
- To armeer (1. og 2.) mod W, én arme (4.) mod Jylland – når plads
- Sø- og luftlandsætning mod Sjælland
- Kernevåbenangreb mod primære Nordsøhavne og installationerne på Helgoland (LORAN-stationen?) samt Roskilde (afskæring af KBH?)

Landsætningsoperationer mod Sjælland og Falster på et kort fra øvelsen „Priliv-63“. Signaturer for anvendelse af kernevåben over Amager, nord og vest for København, samt ved Køge Bugt og Fakse Bugt. Der er tale om store våben på flere hundrede Kt. (Militærarkivet, Freiburg).

31-03-2006

10

- Massiv taktisk-operativ anvendelse af kernevåben (bl.a. alle flyvepladser)
- Landsætninger i både Fakse Bugt og Køge Bugt støttet af luftlandsætninger ved trafikknudepunkter
- Østtyske sølandsætninger på Lolland-Falster

- Indledningsvis fuld deltagelse i styrkeopbygningen med integration af våbenhjælpen
- Forsvaret tilpasser sin struktur den forventede krig:
 - Stående, pansrede hærstyrker prioriteres
 - Flyvevåbnets deltagelse i 'kernevåbenmodoffensiven'
 - Forberedelse af samfundet til kernevåbenkrigen
 - Samarbejdet med de nye tyske væbnede styrker, fra 1961 i 'Enhedskommandoen'
- Men samtidig tilbageholdenhed og 'afskærmning':
 - Den danske kernevåben- og basepolitik for Syddanmark
 - Forsvarsopbygningen afbrydes
 - Handel med Øst og understregning at ikke offensiv base
 - Politisk følsomhed overfor den voksende folkelige reaktion mod kernevåbnenes rolle (deler ikke mindst socialdemokratiet)

Stormagtsrammen: 1965-1976

- 'Afspænding' i den kolde krig i Europa
- USA bundet i Vietnam indtil 1973 og derefter ramt af tvivl og trauma
- NATO fordøjer Cubakrisen, ændrer sin strategi til vægt på krisestyring – Frankrig forlader det militære samarbejde
- NATOs interne forhold påvirkes af anti-amerikanske holdninger drevet af reaktion på Vietnam-krigen og af ungdomsoprørets systemkritik

Rammen: 1965-1976

- Alle sovjetisk styrker under opbygning som følge af erfaringerne fra Cuba-krisen, der både bringer en bred modernisering af alle kernevåbensystemer og supplerer disse med en robust evne til konventionel kamp. Flåden opbygges til højsøflåde
- Ikke-sovjetiske styrker forsøger bedst muligt at følge med i moderniseringen (NVA i spidsen).
- 'Succes' for sovjetiske våben i 1973 i Mellemøsten.
- Sovjets egne interventioner – i Afrika – skete indirekte med cubanere.

31-03-2006

Operation mod Slesvig-Holsten fra øvelsen "Sojus-72". (Militærarkivet i Freiburg).

14

- Massiv kernevåbenandelse ved indbrud og Kielerkanalen, mod Århus, Brunsbüttel og Hamborg havn.
- Én – 5 NVA Armé - mod Jylland da østtyskere i 1. operative echelon (dvs. kortvarslet, ellers ville der have været tale om en polsk armé).
- En anden armé i operativ retning 'Kysten' kan anes, men den er ikke genstand for denne øvelse.
- Gennembrudsrum som hidtil med tyngde S for Lübeck.
- 1. operative mål Kielerkanal, 2. landegrænsen.
- Kun én, den polske, sølandsætning på Sjælland (dette tilfældet fra starten af 1960erne).

Kort over krigsscenarie i Danmark fra Warszawapagt-øvelsen „Val-74“. (Militærarkivet, Freiburg).

31-03-2006

15

Nogenlunde som 1972-øvelsen:

- En armé mod Jylland (med løbende anvendelse af kernevåben)
- Polsk landsætning i Fakse Bugt (med anvendelse af kernevåben)
- Østtyske landsætninger mod Falster-Lolland-Møn (anvendelse af kernevåben mod Møn! og Langeland)

- Ingen akut følelse af ekstern trussel pga. 'afspændingen' i Europa.
- Meget begrænset politisk interesse for Forsvarets effektivitet.
- Interne problemer i Forsvaret forstærkes af ungdomsoprøret og leder til pres på anvendelsen af værnepligtige > forsvarsreformer, der ikke er drevet af ønsket om militær effektivitet
- Forsvarets økonomi under pres, primært pga., at våbenhjælpen standses
- Sammen med NATO forventer man, at en eventuel krig vil blive indledt med en konventionel – ikke-kernevåben – fase, hvor 'krisestyringen' fortsætter
- Forsvaret 'leger' på den ene side national dansk krisestyring og færdiggør på den anden opbygningen af de styrker, man har 'arvet' fra den foregående periode. Man arbejder stadig på en tættere integration med andre NATO-styrker (primært tyske)
- Stadigt mere 'normalt' samarbejde med Østeuropæiske lande.

Stormagtsrammen: 1977-87

- USA koncentrerede entydigt sin militære opmærksomhed om Vesteuropas forsvar
- NATO besluttede en opbygning af den konventionelle evne/udholdenhed => dedikerede forstærkninger, flere og mere robuste mobiliseringsenheder, hindre- og panserværnsforbedringer.
- Yderligere amerikanske modtræk: teknologiske (FOFA) og taktiske (AirLandBattle) => Begyndende sovjetisk operativ pessimisme mht. mulighed for succes i angreb efter forberedelse/ mobilisering/opmarch.
- Dobbeltbeslutningen i NATO om opstilling af nye amerikanske mellemdistancekernevåbenmissiler i Europa
- 'Ungdomsoprøret' rammer NATOs sikkerhedspolitik

Den negative udvikling for Sovjetunionen starter svagt under præsident Gerald Ford, accelereres under Jimmy Carter (og Brzezinski) med både oprustning og opfølgning af Helsinki med understregning af menneskerettigheder, og optrappes igen dramatisk af Reagan.

Stormagtsrammen: 1977-87

- Sovjetiske styrker blev bundet, med stigende problemer, i Afghanistan.
- Økonomien en dyb og stigende krise i både Sovjetunionen og Østeuropa. Sovjetisk ydmygelse i Mellemøsten – ved Libanon-invasjonen – i 1982 .
- Marskal Nikolaj Ogarkov og 'Zapad (Vest) 77'
- Sovjetiske enheders evne opbygges til lynkrigsoperationer uden varsel i stor dybde. OMG-koncepten. Luftlandestormenheder. Specialstyrker for større rolle.
- Mindre afhængighed af efterfølgende echeloner (for Danmarks vedkommende primært 11. Armé i BAMD)

'Zapad (Vest) 77'-øvelsen anvendes af den nye sovjetiske GSTCH, marskal Nikolaj Ogarkovs, til at vise svagheder i beredskabet. Bliver udgangspunktet for hans dramatiske ændringer af militærdoktrinen, der bl.a. førte til en hurtig revision af Militærencyklopædien og krigsforberedelserne – i retning af retablering af ideerne for den dybe operation fra 1930erne

Stormagtsammen: 1977-87

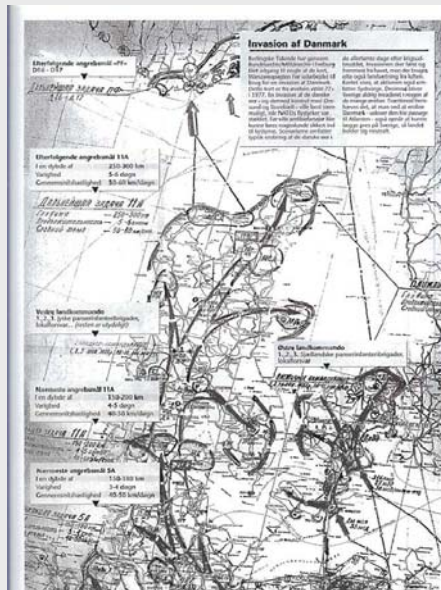
- Ekstremt højt WAPA-beredskab mhp direkte at starte en angrebskrig.
- Kernevåbenmuligheden trækkes – måske - tilbage i nogle scenarier (stående angreb?) til at være preemptiv ('forkøbsslag')
- NVA får nye roller: taktisk imødegåelse af AirLandBattle og fast rolle som Kystfrontens 1. operative echelon. Polske styrker henvises nok til 2. operative echelon samt – nu lidt senere - mod øerne > Man skaber evnen til at 'underløbe' NATOs forsvarsopbygning under en krise
- Gorbatsjov gør op med forhåndsslagsstrategien i 1987

'Zapad (Vest) 77'-øvelsen anvendes af den nye sovjetiske GSTCH, marskal Nikolaj Ogarkovs, til at vise svagheder i beredskabet. Bliver udgangspunktet for hans dramatiske ændringer af militærdoktrinen, der bl.a. førte til en hurtig revision af Militærencyklopædien og krigsforberedelserne – i retning af retablering af ideerne for den dybe operation fra 1930erne

Kort over Warszawa-pag-vejen Val-77. (Militærarkivet, Preburg).

31-03-2006

20

- To arméer mod West, én mod Jylland
- Sølandsætning mod Fakse Bugt
- Landsætning på Falster-Lolland
- Fortsættelse mod Norge (i Kystfrontregi?)

31-03-2006

21

- 10 dage til erobring af Jylland
- 6 dage til erobring af Sjælland

Marina Kalashnikova (MK): 'De sagde at vi kunne nå Paris på en uge?'

Generaloberst Matvej Burlakov (MB): 'Let. Vi havde et 'hav' af kampvogne i Vestgruppen. Tre kampvogsarméer! Og hvad havde tyskerne? Arbejdsugen slutter fredag, og derefter kunne du ikke finde nogen, ikke en minister, ikke en soldat. Kun vagter. Når de fandt ud af, hvad skete, ville vi have brændt deres kampvogne og røvet deres depoter. Uden tvivl.'

MK: 'Var anvendelsen af kernevåben planlagt?'

MB: 'Selvfølgelig.'

MK: 'Vi ville have slået først?'

MB: 'Selvfølgelig.'

MK: 'Men Udenrigsminister Gromyko sagde, at USSR ikke ville anvende kernevåben først.'

MB: 'Han sagde én ting og militæret tænkte noget andet. Vi er dem, som er ansvarlige for krige.'

(Fra engelsk i Documents/ Kommersant Vlast, 29 marts 2005)

Generaloberst Burlakov var den sidste chef for GSFG. Før den tid var han chef for TVD SW (rækkefølgen af poster giver betydningen af GSFG)

Marina Kalashnikova (MK): '... og vedrørende den sovjetiske koncept om forebyggende slag mod NATO?'

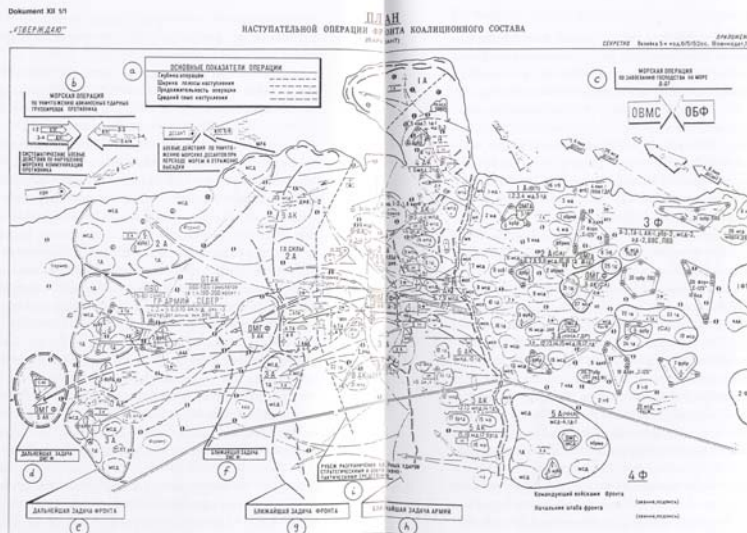
Oleg Grinevsky (OG): 'Officielt sagde Sovjetunionen altid, at den ikke ville være den første til at anvende kernevåben. Imidlertid var virkeligheden anderledes. Under øvelser (for eksempel Zapad 83) spillede forebyggende kernevåbenslag, der skulle udløses mod NATO, når man havde sikre oplysninger om deres forberedelse af angreb med kernevåben. Hvad "sikre oplysninger" betød, blev aldrig klargjort. Jeg ved ikke, hvornår nøjagtigt det forebyggende slag blev opgivet, men det blev bevaret til 1987. Hvis jeg ikke tager fejl, blev det først opgivet, da Dmitri Jazov blev forsvarsminister. Imidlertid er materialer om dette endnu ikke offentliggjort, så det er vanskeligt at besvare i detaljer.'

MK: 'Planlagde amerikanerne noget tilsvarende?'

OG: 'Nej. Ifølge deres planer måtte Warszawapagtens styrker angribe 100 km ind på NATOs territorium, før amerikanerne fik tilladelse til at anvende kernevåben.'

(Fra Documents/Kommersant Vlast, 12 marts 2005)

Grinevsky var ledende sovjetisk nedrustningsforhandler i perioden.

Marskal Kulikovs yderst hemmelige kortskitse for landoperationer. Bogstaverne a-i er tilføjet senere. a. Vigtige stansesangivelser for operationen (dybde, tidstabel, gennemsnitligt tempo etc.). b. Maritime operationer for at ødelægge fjendens hangarskibe. c. Maritime operationer for at opnå søfærredslomme. d. Mål for Operative Manøvregruppe (OMG). e. Mål for Front. f.

Mellemfaldende mål for OMG. g. Mellemfaldende mål for Front. h. Mellemfaldende mål for Armé. i. Grænse mellem strategiske og operative atomvåbenindsats. Jf. den vilde område til og med Kielkanalen blive ramt af operative atomvåben, medens Danmark indledningsvis ville blive ramt af strategiske våben. Naumann: NVA.

31-03-2006

24

- Principlanskitse for 'en kystfront', som skal anvendes som doktrinvejledning i den nye doktrin.
- Én armé mod Jylland (sandsynligvis polsk ansvar at følge op efter det første indbrud NVA-styrker)
- To arméer (hele NVA eller en NVA og en GSFG) og et armékorps mod Vest
- Et armékorps som operativ manøvregruppe (mest sandsynlig fra GSFG). Sandsynligvis MOTLBREG fra Alytus

- Indledningsvis politisk forsøg på at følge NATOs anbefalinger mht forsvarsbudgettet
- Konkretisering af allierede forstærkningsmuligheder
- Forsvaret begyndte for første gang at prioritere mobiliseringsstyrken for derigennem kunne bidrage til NATOs konventionelle udholdenhed
- 1968-generationens holdninger til USA slog igennem i sikkerhedspolitikken
- I de sidste år ramte den sikkerhedspolitiske strid Forsvaret og åbnede det for indenrigspolitisk- og interessepolitisk pres

- At der under en krise med gensidig opbygning af styrker og beredskab (model Berlin og Cubakriserne) skete misforståelser i 'signalgivning'.
- Disse misforståelser ledte til krigsudbrud.
- Konflikten skulle derefter holdes under kontrol for at hindre katastrofal optrapning til generel kernevåbenkrig.

Den konventionelle svage NATO-side
ville være tvunget til første anvendelse

Hvis Sovjets ledelse var nået til den opfattelse, at situationen sandsynligvis ville føre til krig (fordi Vest 'forberedte' den med begyndende mobiliseringer m.m.), måtte man starte angrebet for at udnytte sin indledningsvise beredskabs- og styrkefordel. Ellers ville man tabe krigen i Europa og generelt.

Realitet: Én – venlig - tolkning:

- Massiv sovjetisk anvendelse (af meget store våben) ville være nødvendig fra krigsstart, hvis NATOs forsvar var kommet på plads
- Ved angreb, før NATO kommer på plads, jagt på vestlige kernevåbensystemer og konstant evne til pre-emptiv førsteanvendelse af sovjetiske kernevåben

Alternativ tolkning:

- Man kunne ikke kæmpe uden kernevåben, fordi man aldrig øvede det

